

Életbe lépett

Törvény a büntetések és intézkedések végrehajtására

Az április 15-én hatályba lépett törvény minőségéről (időszerűség, tartalom, alkalmazhatóság) csak nagy valószínűséggel lehet objektíve igaz megállapításokat tenni. Az „igazságot” a gyakorlati alkalmazás fogja kimondani. Mégsem érdektelen megvizsgálnunk azokat a körülményeket, okokat, amelyek lehetővé — sőt szükségessé — tették a törvény megalkotását, amely az 1993. évi XXXII. törvényként vonul be a magyar büntetés-végrehajtási jog történetébe.

Az „emberi jogok” (állampolgári jogok) néven említett gyűjtőfogalom különböző szélességű skálán mozogva megpróbálja összefoglalni azokat a minden embert megillető jogokat, amelyeket garantálni kell. A kiépített garanciarendszer része adott esetben a nemzetközi ellenőrzés is.

Az utóbbi évtizedben ezen jogok biztosítása vagy nem biztosítása lényeges választóvonalat jelentett egyes országsoportok — világrendszer néven ismertük őket — között. Az ún. szocialista világrendszer összeomlásával Európában legalábbis az emberi jogok (Human Rights) érvényesülése lett az európaiság egyik legfőbb ismérve. A legnagyobb és legerősebb európai szövetség kiegészítve, egyben túlhaladva az ENSZ és egyéb nemzetközi dokumentumokon, szinte sorozatban gyártja azokat az állásfoglalásokat, ajánlásokat, amelyek betartása ma már az Európába lépés küszöbét jelenti. Aki nem tudja átlépni, elbukik. Elesik a segítségtől, kiesik az európai gazdaság rendszeréből, növekszik elmaradása. Az Európa Tanács ráadásul vigyáz arra, hogy a megfelelő ellenőrzési intézményrendszert is beépítse a normák betartása érdekében. Elég utalnom az ET emberi jogi bizottságra és az emberi jogi bíróság működésére. (Az elmúlt évi statisztika szerint néhány európai ország kemény márka tízezreket fizetett az emberi jogok megsértése miatt.)

Büntetőjogi reform

Magyarországon az 1990-ben bekövetkezett rendszerváltozás felgyorsította — és eszmerendszerében is elfogadta — a nemzetközi jogi normák belső jogszabályi forrásként történő közzétételét. Az eddigi nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartásainkat fokozatosan megszüntetjük (lásd Római Nyilatkozat

és öt jegyzőkönyv). Ez a folyamat kitapintható a büntetőjog reformjában is. Büntetések, intézkedések sora szűnt meg az elmúlt esztendőkből. Részben ezeket a változásokat fogta össze a legújabb Btk.-módosítás. A büntetőjogi reform a második tényező, amely lehetővé, sőt szükségszerűvé tette a büntetés-végrehajtási jogszabály módosítását. Ez a közelmúltban érintette a *Btk. büntetési*

A bűncselekményt elkövetők javára változtak a feltételes szabadságra vonatkozó szabályok

rendszerét, az általános rész rendelkezéseit és jó néhány konkrét tényállást a különös részben. A Btk. büntetési rendszeréből kimaradt a javító-nevelő munka és a szigorított javító-nevelő munka, megváltoztak a közérdekű munka végrehajtásának szabályai. A büntetési rendszer egyszerűsödött, amely több követelménnyel jár. A bíróságok, amikor ítélezési gyakorlatukban használják a büntetést (intézkedést), főbüntetésként szabadságvesztés, közérdekű munka és pénzbüntetés között választhatnak. Ez a tény két irányban okozhat változásokat. Egyrészt megfontoltabban (a bűnözés alakulásától függően talán ritkábban) alkalmazzák a szabadságvesztést, mint a személyes szabadságot legnagyobb mértékben korlátozó büntetést, másrészt viszont — mivel a szabadságvesztés generális minimuma egy nap lett — a büntetés-végrehajtásnak fel kell készülnie arra, hogy a jelenleginél sokkal differenciáltabb módon hajtsa végre a szabadságvesztést, hiszen a skála (életfogytiglanig tartó elítéléstől egy napig) nagyon széles. Egyértelműen a bűncselekményt elkövetők javára változtak a feltételes szabadságra, mentesítésre vonatkozó szabályok. *Megszűnt a többszörös és különös visszaesőkre vonatkozó, külön hátrányokat tartalmazó szabályok jelentős része.* Az intézkedések alkalmazásának lehetőségei (súlyukat illetően is) nőttek.

Sok új tényállás bekerült a Btk. különös részébe. A büntető törvénykönyv módosításán túlmenően az Alkotmánybíróság több döntése is érintette a büntetés-végrehajtás feladatait, működésének rendjét. Így például a halálbüntetés alkotmányellenessé nyilvánítása után 1992-ben ismét foglalkozott a büntetés-végrehajtást érintő kérdéssel, az 5/1192. AB határozatban a bv. bírák határozata elleni fellebbezés lehetőségéről.

Szerves folyamat

A magyar társadalom más területein is robbanásszerű változások következtek be (új munkatörvénykönyv született, változott a társadalombiztosítási törvény, átalakult az egészségügyi finanszírozási rendszer, kialakultak az értékpapírjog, pénzforgalom új szabályai, létrejöttek az önkormányzatok, szinte felsorolni is sok). Nincs közöttük egyetlen jogterület, megjelent jogforrás, amely legalább egy pontjában ne érintené a büntetés-végrehajtást. Szükséges volt tehát a változásokat áttekinteni, rendszerezni és megfelelő szinten kodifikálni, hogy a gyakorlat számára is hozzáférhetővé váljanak.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy már az 1979. évi 11. számú tvr. rendelkezései is „hallottak” az emberi méltóságról, a kínzás, megalázó bánásmód tilalmáról, az elítéltek jogairól, jogorvoslati jogról és sorolhatnám, amely jól szemlélteti a büntetés-végrehajtás gyakorlatának fejlődését, amit a kodifikáció nem mindig tudott megfelelő ütemben követni. Az utóbbi években például számos olyan rendelkezés született, amely a jelenlegi törvényi célok megvalósítását elősegítette. Gondoljuk végig az alábbi — ötletszerűen felsorolt — szabályokat: *IM rendelet született a vallásgyakorlásról és az új elhelyezési normákról, OP-intézkedés szabályozta a fogvatartottak szakáll- és hajviseletét, a la-*

kóhelyiségek, körletek „díszítésének” rendjét, a látogatás, csomagküldés, levelezés gyakorlatát, a tévékészülékek használatát a zárkákban, a telefonálás lehetővé tételét, a külső szervezetek beengedését a bv. intézetekbe. És akkor még nem beszéltünk azokról a kísérletekről, amelyek a kimaradást vagy a felügyelet nélküli intézeten kívüli munkát érintették. Mindezek azt mutatták, hogy a mai magyar büntetés-végrehajtás kész az új végrehajtási elvek befo-gadására, sőt fejlődésével szinte követeli az új szabályokat. (Csak példaként: külön eligazítás volt szükséges a parancsnokok részére, hogy kontroll nélkül nem lehet előreszaladni, a hatályos jogszabályokat be kell tartani.) Hogy ez a változásvárás mennyire átfogó a büntetés-végrehajtás személyzete körében és mekkora lesz az ellenállás az új szabályokkal, szemléletmóddal szemben, az a jóslat kategóriájába tartozik és sok egyéb feltétel teljesülésétől (is) függ.

A törvényben bekövetkezett konkrét, szövegszerű változások már hozzáférhetők a hivatalos közlönyökben, ezért, úgy érzem, inkább a változások szemléleti megközelítéséről érdemes szólni. Tehát arról, hogy az új rendelkezések milyen indokkal kerültek a törvénybe. Mindenekelőtt a nemzetközi jogi normák hazai érvényesülését szolgálja az új törvényben, hogy az alapvető célokat és adatokat újrafogalmazza. Erre építi a szabadságvesztés végrehajtási rendszerét.

Az elítélt, mint állampolgár

Megjelent a törvényben az elítélt, mint állampolgár. Ez részben az általános rendelkezések között szerepel („az elítélttel szemben csak az ítéletben és a törvényben meghatározott joghátrány alkalmazható”), részben pedig a konkrét jogok meghatározásánál. Hangsúlyosan van jelen továbbá a törvényben az elítélteket megillető jogok biztosításának igénye. Egyik részük az általános rendelkezésben foglaltakkal összhangban védelmet biztosít az elítélt személyiségi jogainak (jó hír, magántitok, személyes adatok védelme, magánlakás sérthetlensége) és meghatározza azokat az állampolgári jogokat, amelyek a szabadságvesztés végrehajtása miatt módosulnak (például a közérdekű adatok megismerése), illetve szünetelnek (szülői, felügyelői jog). A törvény az eddigieknél lényegesen pontosabban határozza meg az elítélti státusból következő jog-sítványokat.

Szintén a nemzetközi követelmények érvényesítését jelentik azok a szabályok, amelyek a szabadságvesztés végrehajtása során a hatóság (büntetés-végrehajtás) aktusaival, intézkedéseivel szemben biztosítanak jogorvoslati lehetőséget az eddiginél lényegesen szélesebb körben. Mindez azt eredményezte, hogy a bv. bíró (bíróság) szerepe jelentősen megváltozott. Ez a változás egyrészt a feladatok bővülését eredményezi (magánelzárás büntetés bírói felülvizsgálata, enyhébb rezsimre vonatkozó szabályok alkalmazása), részben pedig magának a bv. bírói eljárásnak a szabályai változtak. Új elem a jogorvoslati lehetőség (fellebbezés) biztosítása a bv. bíró döntésével szemben.

Enyhébb végrehajtási szabályok

A szabadságvesztés differenciált végrehajtási lehetőségeit bővíti az enyhébb végrehajtási szabályok engedélyezése, de ebbe a körbe sorolható a fegyház fokozat szigorú „bezártságának” oldása is. Módosult a fegyelmi büntetések köre (feddés, kiétkezés-csökkentés, magánelzárás) és a bírói felülvizsgálat indokoltá teszi az eljárás szabályainak átgondolását. A jutalmak köre a kima-radással bővült.

Az egyes rendelkezések (az eltávozás mértékének növekedése, a húsz munkanapnyi fizetett szabadság, az elhelyezésre, ellátásra vonatkozó szabályok) egyértelműen azt a célt szolgálják, hogy az elítélt minél kevesebb olyan sérelmet, korlátozást szenvedjen, amely nincs közvetlen összefüggésben a büntetés céljával. Természetesen az előbbieken felsoroltak nem gyengítik azt a törvényi rendelkezést, amely szerint az elítélt köteles magát alávetni a büntetés (intézkedés) végrehajtásának. Ez az alávetettség azonban a szabályoknak történő alávetettséget jelenti, nem pedig a büntetés-végrehajtási szervezetnek. A büntetés-végrehajtás alkalmazottját a szabályok érvényesítése érdekében megilletik azok a jogok (utasítás, ellenőrzés, kényszerítő eszköz), amelyeket szintén rögzít a törvény.

Az új szabály eközben megköveteli az elítélt aktív közreműködését a szabadságvesztés végrehajtási céljainak elérésében, amelyet talán az mutat legjobban, hogy megmaradtak a végrehajtási fokozatok, de lehetőség van a legszigorúbból átkerülni a legenyhébbe. Az új elvek egyik legfontosabb következménye, hogy az intézeti rend biztosításának, betartásának nem egyedüli, kizárólagos eszköze a büntetés, a fegyelmezés.

A törvény lezárta a magyar büntetés-végrehajtás egy korszakát. Büntetés-végrehajtásunk — törvényi szinten legalábbis — alig több mint 40 év alatt a „ne csak őrizd, gyűlöld is” elvtől eljutott az európai gondolkodásmódot tükröző, együttműködésen alapuló végrehajtás működtetéséig.

A büntetés-végrehajtásnak persze saját fejlődési pályája érdekében sok mindent újra kell gondolnia a törvénnyel összefüggésben. Megfelel-e a jelenlegi intézményrendszer, az intézeti elhelyezési lehetőségek? Erre azonnali válasz kínálkozik: nem! Nem tudjuk megoldani az elítéltek elhelyezését a lakóhelyhez legközelebb eső bv. intézetben, és rövid távon nincs lehetőség az egyedüli elhelyezés biztosítására sem. De ezek a célkitűzések meghatározzák az elkövetkező évtizedek fejlesztési irányát. Tisztázandó továbbá, hogy milyen büntetés-végrehajtási személyzetre van szükségünk. Milyen juttatásokkal, anyagi és társadalmi megbecsüléssel, oktatással, képzéssel tudjuk célunkat elérni? Honnan lesz erre pénzügyi fedezet? Hozzá kell azonban tenni, hogy *a büntetés-végrehajtás fejlődésének e törvényben meghatározott szabályai állami akaratot fejeznek ki.* A szabályokat be kell tartani, ez nem lehet vita kérdése. Az önkéntes, meggyőződésen alapuló jogkövetés azonban magasabb szinten valósíthatná meg a törvény tartalmi előírásait. Vannak egyes területek, ahol kis anyagi ráfor-

dítással jó eredmények érhetők el, így például a hangnem, kulturáltság területén (ezzel lehetne bizonyítani, példát mutatni), a *bánásmód* kérdéseiben (a helyes arány megteremtésében a lekezelés, lenézés és bratyizás között), a *szemlélet kialakításában* (oktatás, képzés). Ha ezekhez még némi *anyagi segítség* is társul, a fejlődési folyamat bizonyosan felgyorsul.

Dr. Sereg Pál

Nyugodt szabadítás

Eltérő bírói gyakorlat • Kompromisszum-keresés

A büntető jogszabályok módosításáról szóló törvény a fogvatartottak négy csoportját érintette kedvezően. Mindenekelőtt a szigorított javító-nevelő munka főbüntetést kiiktatta a büntetési rendszerből; a többszörös visszaesők számára megnyílt a feltételes szabadság lehetősége; változott az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték feltételes szabadságra bocsáthatósága legkorábbi időpontjának meghatározása és ugyancsak változott e tekintetben, hogy a törvénymódosítás után 30 nap lett a letöltendő büntetés legkisebb tartama. Ez a korábban négy hónapra ítélt fogházas és három hónapra ítélt börtön fokozatú elítélteket érintette.

A szigorított javító-nevelő munka az alapeset mellett megjelenhetett úgy is, mint átváltoztatott szabadságvesztés-büntetés vagy szabadságvesztés-büntetéssel összbüntetésbe foglalt büntetés.

Az alapszabályokat, valamint a magatartási szabályok megsértése miatt szabadságvesztésre átváltoztatott büntetést — akkor, amikor a törvénymódosítás előkészítése során nagyon valószínűvé vált, hogy ez a főbüntetés megszűnik — az igazságügy-miniszter, illetve a bv. országos parancsnoka félbeszakította, így ezek az elítéltek már nem tartózkodtak az intézetben. A „tisztá” szigorított javító-nevelő munkára ítélt 78 fő ügyében a martonvásári intézet kezdeményezte a Fejér Megyei Bíróság büntetés-végrehajtási bírójánál, hogy rendelkezzen a végrehajthatóság megszűnéséről. Az átváltoztatás miatt szabadságvesztést töltő 13 fő esetében egyelőre nem született döntés, keressük a méltányos megoldást. Sürget bennünket az a tény, hogy a büntetés-félbeszakításuk 1993. május 18-án lejárt.

Az elítéltek körében nagy várakozás előzte meg a törvény hatályba lépését, különösen a többszörös visszaesők várták a rájuk vonatkozó szabályok enyhítését. A feszült helyzet miatt a büntetés-végrehajtási intézetek különös gonddal készítették elő a feltételes szabadságra bocsátható többszörös visszaesők ügyeit. Az előkészítést nehezítette, hogy korábban az eljáró bíróságok az esetek jelentős